

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Константин Трендафилов Константинов,

Шуменски университет „Епископ Константин Преславски”

за дисертационния труд на доц. д-р Стела Милчева Дончева на тема „Производството на художествен метал в ранносредновековна България (по данни от находките)” за присъждане на научната степен „доктор на науките” в област на висше образование 2. Хуманитарни науки, професионално направление 2.2. История и археология, научна специалност Археология (Средновековна българска археология)

I. Данни за автора на дисертацията

Стела Милчева Дончева е родена на 17.05.1972 г. През 1996 г. завършва висше образование в Шуменския университет „Епископ Константин Преславски”, специалност „Български език и история“. През 2002 г. завършва магистърска степен по Теология в същия университет. В периода 2002-2011 г. завежда отдел „Средновековна археология“ в РИМ-Шумен. От октомври 2011 г. е доцент по средновековна археология при НАИМ-БАН, Филиал Шумен, а от 2015 г. заема длъжността ръководител в същата научна институция.

II. Данни за процедурата

Съгласно ПРАС на Шуменския университет трудът на Стела Дончева е обсъден на заседание на Катедрата по история и археология при Факултета по хуманитарни науки на ШУ. Тогава Катедреният съвет взема единодушно решение да се открие процедура за публична защита, което е утвърдено от ФС на ФХН. Със заповед на Ректора на ШУ (№ РД-16-059/24.06.2020 г.) е назначен състав на научно жури. Последното провежда своето първо заседание на 06.07.2020 г., на което е избран председател и са определени рецензентите и авторите на становища във връзка с предстоящата публична защита. Горепосочените факти ми дават основание да констатирам, че досегашният ход на процедурата е в пълно съответствие с разпоредбите на нормативните документи.

III. Данни за дисертацията и автореферата

Дисертационният труд се състои от Увод, Две части с общо седем глави, Заключение, Библиография, Списък на използваните съкращения и илюстративни приложения – с общ обем 548 страници текст и 365 страници приложения. Избраната

тема е дисертабилна и е посветена на проблем, който досега не е разработван с интердисциплинарен подход в археологическата наука.

Уводът започва с кратко въстъпление, след което са очертани предметът, целта и задачите на дисертационния труд. Ясно са определени хронологическият и териториалният обхват на темата, както и източниците на информация. Поради интердисциплинарния характер на разработката точно са посочени използваните методи на изследване от различни научни области – археология, история, химия, физика, металознание, микроскопски и трасологични наблюдения.

Според предложената структура първа част на дисертационния труд на Стела Дончева е посветена на производствените центрове в региона на Преслав. Тя е разделена на три глави, разглеждащи съответно ремъчните гарнитури, техния елементарен състав, както и реконструкцията на готовите изделия. Като се има предвид фактът, че се касае за дисертация за придобиване на научната степен „доктор на науките“ в научната специалност Археология, тази част от работата в най-голяма степен има приносен характер.

В първа глава се разглеждат изделията на металопластиката и по-конкретно ремъчните гарнитури. Те са изложени по класическата схема: токи, коланни накрайници и апликации. Материалите са представени обобщено и същевременно прецизно, като съзнателно е избегнато безкрайното разделяне на видовете на типове, типове на подтипове, подтиповете на варианти, вариантите на разновидности и т.н., което авторката правилно е отбелязала, че може да създаде само объркване и с нищо не би допринесло за по-голямата яснота на изложението.

Глава Втора (Елементарен анализ на суровини и изделия) е посветена на данните за състава на рудите и металите. Подобен подход разкрива една слабо известна страна в областта на старобългарската металопластика и дава възможност за проследяване на степента на развитие на технологията в даденото общество в определен хронологически отрязък.

В Глава Трета на дисертацията се предлагат хипотетични реконструкции на различните видове коланни гарнитури. Предимство на работата е, че те се основават на богат сравнителен материал от други центрове в България и извън нея (Румъния, Молдова, Югоизточна Европа, Евразия), което показва добрата осведоменост на дисертантката.

Втората част от предложениия дисертационен труд е озаглавена „Технология и практика на ювелирното производство през средновековието“ и се състои от четири

глави. Въпреки трудната задача, изискваща задълбочени познания във физико-химическата сфера на научното изследване, доц. д-р Стела Дончева се е справила на високо професионално ниво, като достигнатите от нея изводи напълно кореспондират с предварително поставените цели и задачи.

Първа глава е посветена на металургията и рудодобива в древността и Средновековието. В отделни параграфи са разгледани добивът на полезни изкопаеми, историческите сведения за тази дейност в световен мащаб, митологичните вярвания, свързани с металургията, медните находища по българските земи и по-конкретно в открояващия се Бургаско-Странджански регион, металургията на оловото и среброто и металургията на други метали (калай, злато). Добро впечатление прави фактът, че главата завършва с изводова част, която резюмира и синтезира основните резултати от направения анализ.

Втората глава е озаглавена „Метали и сплави“. Тя е посветена на техния строеж и свойства, както и на процесите на кристализация, които се наблюдават при промяната на състоянието им в следствие на технологична обработка. Акцентът тук е поставен върху леярските свойства на металите и сплавите, както и върху основните метали и сплави в художествения метал.

Третата глава (Инструменти и пособия) представя пълния набор от металообработващи инструменти, необходими на средновековния ювелирен майстор – инструменти от метал, инструменти от кост и производствена керамика. Добро впечатление прави фактът, че наборът от пособия не е представен самоцелно, а е умело вплетен в съответната производствена дейност. В края на тази глава доц. д-р Стела Дончева достига до важния извод, че инструментариумът от X в. не отстъпва в техническо отношение на голяма част от инструментите, използвани през Късното средновековие, Възраждането и дори Новото време.

Четвърта глава (Технология и практика) подробно проследява редица леярски и ковашки практики, както и техниките на щамповане, метални покрития, художествена декорация, свързване на отделни елементи и изтегляне.

Заклучението на дисертационния труд представя в резюме достигнатите изводи. Дисертантката е подходила аналитично и синтезирано е разгледала постигнатите цели и задачи. Стилът е четивен и същевременно строго научен, което също прави положително впечатление.

Представеният автореферат е изработен според правилата за подобен род изследвания и в пълна степен отразява съдържанието на дисертационния труд.

IV. Научни приноси

В своята автосправка за научните приноси дисертантката е открила седем такива. Според мен всички те са правдоподобни и коректно посочени. В рамките на настоящото становище, обаче аз искам да открия най-съществения, а именно, че дисертационният труд на Стела Дончева е сполучлив опит за изследване на производството на художествен метал в ранносредновековна България по данни на изделия от самите производствените центрове. Приведени са всички находки на коланни гарнитури, които се явяват основна продукция на ателиетата за металопластика, функционирали в първата половина и средата на X в. в околностите на столицата Преслав.

V. Бележки и препоръки

Без да поставям под съмнение качествата на предложения дисертационен труд към него могат да се отправят и някои бележки.

Първо, в увода липсва историографски преглед по темата, който да покаже осведомеността на авторката за предходните проучвания по темата и да послужи като база за по-нататъшните разсъждения в тази насока.

Второ, при бъдещо отпечатване на дисертационния труд би могло да се помисли за прецизиране на заглавието, като ясно бъдат формулирани териториалните граници на изследването, а именно районът на Североизточна България.

Трето, известна техническа неточност при окончателното оформяне на работата е, че посочените страници в съдържанието в някои случаи не съответстват на реалните страници в текста на изложението.

VI. Заключение

Представеният от Стела Дончева труд, обобщава и илюстрира нейните дългогодишни изследователски проучвания на проблематиката. Независимо от някои забележки, този труд представлява една сполучливо разработена дисертация с несъмнена оригиналност и приносни моменти, свързани с изясняване на старобългарската металопластика и производството на художествен метал, базирано на данни от изделия от самите производствени центрове. Всичко това ми дава основание да заключа, че са налице необходимите обстоятелства (научни и процедурни) на Стела Дончева да бъде присъдена научната степен „доктор на науките” в област на висше

образование 2. Хуманитарни науки и професионално направление 2.2. История и археология, научна специалност Археология.

14.08.2020 г.

гр. Шумен

/доц. д-р Константин Константинов/